

Павло Стороженко

ЯК Я НЕ НАВЧИВСЯ ТВОРЧОЇ МАЙСТЕРНОСТІ В ОЛЕКСАНДРА КОВІНЬКИ

Олександр Іванович був рідним сином свого часу: коли в українських селах двері запирали на кілочок, передусім бажали показати, що хазяїна немає вдома, коли в селянських родинах діти зверталися до батьків на “Ви”, коли зауваження старших людей сприймалися чужими дітьми всерйоз, а не викликали нахабного пащекування у відповідь...

Острівці й архіпелаги такої народної культури ще існували й по війні. Хоч їх все наполегливіше розмивало прогресивне “тикання”, інтернаціональне змішування племен і народів, у якому чомусь зникало все краще, притаманне кожному зокрема, а спливало гірше – пиятика, лайка, грубість.

Олександр Іванович був “носієм” такої звичаєвої культури, і це було помітно на тлі молодшого, міського, напівзросійщеного покоління, яке ще пам’ятало своє коріння, але вже вважало, що прогрес безповоротно пішов у протилежному напрямку.

Я працював тоді (наприкінці 70-х – на початку 80-х рр. минулого століття) завідувачем відділу листів і фейлетону полтавської обласної молодіжної газети “Комсомолец Полтавщини”. Мене мотало по області: їздив за скаргами трудящих, вишукував фейлетонні прецеденти, захлинявся в дев’ятому валу читацьких листів... Бо на той час, за положенням, на них треба було реагувати – перевіряти і відповідати. Варто згадати, що наклад молодіжної газети був великий, у деякі роки переходив за 120 тисяч примірників і, відповідно, “провокував” жваве листування... Серед цієї журналістської метушні я намагався “організувати” коли-неколи паузу – щоб бодай трішки заспокоїтися і викресати творче горіння. Мене все не полишали літературні амбіції.

Така була обстановка. У неї вряди-годи “втручався” Олександр Іванович. ...У редакційному коридорі чулися важкі повільні кро-

ки. “Ковінька йде”, – зазначав котрийсь із колег. Не знаю, чи робив він візит ввічливості до головного редактора. Мабуть, ні. Заходив прямо до мене, бо за розподілом обов’язків я редагував сатиру і гумор та й сам вправлявся в цих жанрах. Рукопис вручав безпосередньо мені.

– Здрастуйте! – і клав на стіл оповідання чи фейлетон.

Рукописи Олександра Івановича були завжди дуже акуратні, підготовлені згідно з видавничими нормами: тільки – перший примірник, ширина берегів (тобто неправильною російською – полів) – стандартна, відстань між рядками – теж, жодної незрозумілої правки... Напевне, таким чином виявлялося його поважливе ставлення до роботи колеги, якому доводиться перелопачувати гори листів і дописів, часто підготовлених недбало, написаних малозрозумілим почерком. Та й сам Ковінька колись варився в редакційному казані, працюючи в обласній газеті “Зоря Полтавщини”. Мабуть, співчував...

Власне, Олександр Іванович приходив у відділ, який вів рубрику імені *його імені*, – “Вишневу Ковіньку”. Вона була призначена для сатири і гумору. Назву рубрики разом спородили мій попередник на посаді завідувача Тарас Нікітін і головний редактор обласної “молодіжки” Павло Клименко. У назві, на думку багатьох журналістів, було вдало поєднано прізвища двох відомих українських сатириків – Остапа Вишні й Олександра Ковіньки. Разом із тим у найменуванні було щось замашне й нібито дошкульне для

О. І. Ковінька

(14.01.1900–25.07.1985)

різного роду недоліків та антагоністів “правильного соціалістичного способу життя”.

Рубрика користувалася величезною популярністю в читачів, і надрукуватися тут було неабияким досягненням для позаштатних авторів. Та й київські письменники не гребували співпрацею з провінційним виданням. Варто згадати: гонорари тоді платили скрізь. Інше питання – якої величини.

Говорив Олександр Іванович повільно, спокійно, з плавними модуляціями. Його мова нагадувала полтавський ландшафт – переважно рівнинний, з нечастими пагорбами. Але попри, здавалося, брак темпераменту оповідача, Ковіньку любили слухати. На той час досить широко практикувалися виступи письменників перед трудовими колективами. І, крім обов’язкової ідеологічної складової, у цих зустрічах було багато корисного та цікавого для обох сторін: творча інтелігенція краще розуміла естетичні запити публіки, контактувала з народом, продираючись думкою крізь “предписану” шкаралуцу соцреалізму, а люди бачили перед собою живих митців, чії твори полегшували їм працю й прикрашали дозвілля. Була ще одна корисність від таких зібрань – люди чули правильну українську мову, намагалися її наслідувати або хоч не калічити.

Варто згадати, що на початку 80-х процес зросійщення в Україні різко поживався, насамперед у шкільництві. Після прийняття відповідної постанови ЦК КПРС викладання російської мови в українських школах методично прирівняли до викладання іноземних мов, тобто класи стали ділити навпіл. Збільшилася кількість учителів-русистів, вони працювали з меншою кількістю учнів, аніж колеги-“українці”, якість навчання російської, природно, стала вищою. Розмовляти українською у великих містах вже давно було не престижно. Тож це національне звиродіння стало ширитися й на містечка, навіть села. Але в Полтаві, у районних центрах ще залишався широкий “масив” неперетравленого братерською уніфікацією населення, яке вважало українську мову рідною, і хоч подеколи не вміло нею правильно користуватися, проте відчувало до мови синівський сентимент.

Я бував на виступах Олександра Ковіньки. Його оповідання, гуморески і фейлетони з народного життя, як дореволюційного, так і за колгоспного ладу, читані неквапливою полтавською говіркою, публіка слухала дуже уважно, радо сміялася кожному смішному

слову, дотепному народному вислову. Вочевидь, Олександр Іванович любив такі слова, і ця любов, смакування їх, напевне, передавалися слухачам. Його довго не відпускали зі сцени чи трибуни...

Олександр Ковінька був популярний не тільки на Полтавщині. Його твори читали в усій Україні. Люди взагалі більше читали. Телебачення ще не пропонувало таких приваб, як нині. Комп’ютери, чи електронно-обчислювальні машини, розміром у пристойний котедж, ще були військовою таємницею і не призначалися для широкого вжитку. Народ був просто змушений читати найбільше в світі!..

Це я веду до того, що популярність Ковіньки була врахована в Києві, і одного разу головний редактор “молодіжки” Іван Бокий сказав, щоб я і Віктор Семеняка, теж фейлетоніст, ішли до Олександра Івановича додому: туди мають під’їхати київські “кіношники”. Вони зніматимуть сюжет на тему: “Відомий гуморист Олександр Ковінька ділиться секретами творчої майстерності з молодими полтавськими колегами”. Запросили також Володю Дугара з Карлівки. Йти було недалеко, на паралельну вулицю – Зигіна. Редакція молодіжної газети була (поки не почала в Бозі) на Пушкіна, 115. Невдовзі “підтягнувся” і Дугар... Очікуючи киян, ми встигли напитися чаю, люб’язно запропонованого дружиною Олександра Івановича, покурити на сходах і потеревенити про те про се... У буденному житті Олександр Іванович був небажучий: думав щось своє, на запитання відповідав стисло. Його темперамент оповідача, мабуть, вповні реалізовувався на папері.

Нарешті подзвонили з редакції і дали “відбій”: у киян щось не склалося, вони не прийдуть, “кіна не буде”... Ми радо підхопилися і розбіглися у справах. Бо немає нічого гіршого за нудне очікування. Так Олександр Іванович не зміг поділитися з нами – перед кінокамерою – своїми творчими секретами.

1980 року у видавництві “Дніпро” великим накладом – 100 тис. примірників – вийшов друком двохтомник Олександра Ковіньки. Його відкривала гарна, тепла передмова, написана головним редактором журналу “Перець” Федором Маківчуком. Мені зразу не спало на думку, але пізніше, рефлексуючи, повертаючись подумки до прочитаного і написаного, – “дометикував”: у передмові, де йшлося про життєвий шлях Олександра Ковіньки, жодним словом не згадано його 21-річну відсидку в сибірських таборах. Усі

українські літератори добре це знали. І хоч були вже не епохальні сталінські часи, а доба самовдоволеного глибокого застою, відкрито згадувати про репресії остерігалися... Та хіба ж тільки він “сидів”! Остап Вишня, якого Ковінька вважав своїм учителем і наставником на літературній ниві, “відтягнув” у таборах 10 років...

Сама зовнішність Олександра Івановича наводила на думку, що його добре пошарпало життя. Високий, кощавий, видно, замолоду сильний чоловік, він не мав на голові волосся. Брів, як таких, теж бракувало. “Залишилися” надбрівні дуги. Це було наслідком тривалої, нелікованої цинги. Хтось із “перчан” якось згадав, що Ковіньці допомогли вижити його почуття гумору і хист оповідача: він читав перед “зеками” свої гуморески, і це пом’якшувало життя – його берегли. Я засумнівався: “Він же писав українською...” – “А в таборах хто сидів!? Майже всуціль українці”.

Таким чином, українізація, якою сталінська пропаганда лякала у 20-х роках минулого століття передовий радянський народ, відбулася – в сибірських таборах!

Не треба бути літературним критиком, досить – уважним читачем, аби помітити, наскільки різниться стиль українських письменників до “посадки” і після неї. Я маю на увазі тих, хто вижив. Особливо це позначилося на творчості сатириків і гумористів. І Остап Вишня, і Олександр Ковінька “до” – розкуті, гострі, сміливі у виборі тем, винахідливі в доборі літературних форм... “Після” – всі ці якості переважно використовуються як зброя проти зовнішньополітичних противників комуністичного режиму. “Для домашнього вжитку” залишилися гладкошерста сатира і безпечний гумор. Пізніше, в роки застою, було винайдено “компромісний” жанр – “Про хороше – веселенько”, у якому безкінечно експлуатувалося народне почуття гумору за допомогою так званих “смішних” слів.

Інколи по обласному радіо Олександр Іванович схвально відгукувався про чергові мудрі рішення чи ініціативи першого секретаря обкому партії. І мені, мабуть, за самою своєю натурою не схильному до помпезності й уславлень, думалося: “І навіщо це йому?

Він достатньо популярний, щоб триматися осторонь...”. Утім, здогадувався: певно, його “організували”. Відмовитися тоді означало “стати в позу”, засвідчити опозиційність. А це було небезпечно.

Мені зовсім не хочеться здаватися “сміливим заднім числом”, а лише – принагідно підкреслити трагедійність тих часів для всього велетенського народного організму, з якого регулярно – із середньовічною жорстокістю – зішкрібали інтелігентський шар. Не пригадаю, хто саме з новітніх західних філософів сказав: “Народ, у якого немає власної інтелігенції, не має майбутнього”. Я можу помилятися щодо дослівної точності, але щодо смислу – впевнений...

Мої зустрічі з Олександром Івановичем були епізодичні і мали переважно діловий характер. Ми були людьми різних поколінь, а “дружитися” краще зазвичай між ровесниками. Так що “пригадувати” якусь близькість стосунків не можу і не хочу. Але один, так би мовити, приватний епізод згадати варто.

Якось улітку 1982 року я надібав у своєму книжковому безладі двохтомник Олександра Івановича, який придбав раніше, і подумав: “Попрошу його підписати книжки на згадку. Все таки живий класик...”. Подзвонив. Він сказав: “Заходьте”.

...Поклав перед ним книжки. Чекаю, що ж Олександр Іванович напише. Коли він запитує: “Як звать вашу дружину?” Я подумав: “До чого тут дружина? Він її раз чи двічі бачив, коли ми йшли вулицею...”

– Олена Олександрівна...

Тоді він ламким почерком немолодої людини написав: “...Олені Олександрівні з ласкавою повагою і приємністю...”.

Моя черга була другою, після жінки.

Чи здатні ми, сучасні кавалери, на таку джентельменську завбачливість? Залишаю це питання відкритим.

Згадуючи Олександра Івановича, я хочу поширити це запитання і на іншу царину: чи здатні ми, молодші і ще молодші журналісти й літератори, на таку відданість своєму важкому, погано оплачуваному і часом небезпечному ремеслу? Мені здається, що й це питання залишається відкритим. На все наше життя.

